

Der Text des Buches ist von hohem Niveau. Der Autor drückt sich so einfach, klar und treffend aus, dass die Schilderung der Idolproblematik auch für Nicht-Fachleute verständlich ist. So hat die Monographie ihren Wert nicht nur für Archäologen, sondern auch für Historiker, Ethnologen, Kunsthistoriker und Laienleser, die sich für die Kunst und Kultur unserer fernen Vorfahren interessieren. Leider sind die 300 Strichzeichnungen so verkleinert worden, dass die Einzelheiten auf 150 Tafeln nicht immer genügend deutlich sichtbar sind.

Die neu vorgelegte Monographie füllt gemeinsam mit Band I von E. Kazdová eine wesentliche Lücke nicht nur in der archäologischen Literatur aus. Man kann sie als ausgezeichneten Beitrag zu einem bestimmten jungsteinzeitlichen Phänomens in Zentraleuropa bezeichnen.

Miroslav Kšica

Ladislav Veliačik, *Die Lausitzer Kultur in der Slowakei*. Studia Archaeologica Slovaca Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovaca II, Nitra 1983, 206 str., 7 obr. včetně 2 mapek, 46 kresebných tabulek, ruské resumé.

Veliačikova obsáhlá studie je prvním soudobým syntetickým zpracováním slovenské lužické kultury. Jde o práci nejen potřebnou, ale také zdařilou. Její záslužnost spočívá v syntetizaci veškerých pramenů poznání; zhodnocuje terénní výzkumy zvláště lužických pohřebišť, vyčerpává všechny další prameny včetně literárních, srovnává vývoj LK na Slovensku se sousedními oblastmi a staví pevný lokální chronologický systém (vycházejíc při tom z dosavadních návrhů), který je propojitelný s okolními regiony LK i s univerzálními systémy Reineckovým a Monteliovým (synchronizační tabulka na str. 172). Úroveň práce je dána autorovou schopností kombinace mluvy archeologických i literárních pramenů a smyslem pro zevšeobecnění, aniž je zanedbán významný detail.

L. Veliačik se přidržuje tradiční československé terminologie: pod pojem LK zahrnuje pouze památky konce střední a celé mladší doby bronzové (po HA₂ včetně); tento úsek lužického komplexu je také předmětem recenzované práce (v soupisu nálezů jsou pochopitelně uvedeny i lokality z mladších vývojových stupňů — slezského a halštatského, neboť mnohé lokality jednoznačně datovat nelze). Je zřejmé, že studie je prvou částí větší programované syntézy slovenské LK v nejširším časovém významu tohoto pojmu.

Kniha obsahuje několik kratších úvodních partií, velmi obsáhlou analytickou část (str. 31—137) a pak závěrečné kapitoly o sídlištních, výrobních a hospodářských poměrech lužického lidu, o jeho pohřebišťích a religiozních představách, dále o genezi LK a posléze o její chronologii a periodizaci. Následuje seznam nálezů (434 lokalit) s uvedením základní charakteristiky, rámcového datování a hlavní literatury a konečně obsáhlý soupis použité literatury (402 titulů). Kromě obrazové dokumentace je připojeno stručné ruské resumé.

Úvodní, ale nezanedbatelná je kapitola o dějinách poznání LK na Slovensku. Autor zaznamenává nejstarší zachytitelné nálezy z 1. pol. 19. století a hodnotí přínos všech na věci se podílejících badatelů od M. Kubínyho a A. Kmetě, přes pracovníky meziválečné slovenské generace (V. Budinský-Krička, K. Andel, J. Mádl, Š. Janšák) až po archeology poválečné a současné. Tato stať není jen formálním naplněním tradičně zařazovaného „přehledu bádání“; je zároveň pietní vzpomínkou na generace průkopníků slovenské archeologie, kteří pro uchování duchovního života slovenského národa přinesli nejednu oběť.

V další pasáži „Čas a prostor“ jsou nejprve shrnuty evropské periodizační systémy doby bronzové a podán nástin vzniku současného systému vývoje slovenské LK (s podřízením přínosu zvl. Z. Pivovarové, A. Točíka a J. Vladára). Dále je charakterizován rozsah osídlení: z nejstarších krystalizačních center LK na Slovensku (střední Povazí, Turiecká kotlina a Liptov); rozsah lužického osídlení dobře ilustrují obě mapky, obr. 1, 2) dochází v průběhu BD-HA k rozsáhlému osídlení lužického lidu na Z, JZ a SV; osídlení sleduje hlavně střední a horní tok Váhu, Nitra, Hronu, lokálně se dostává až do předhůří Bílých Karpat, Javorníků, Velké a Malé Fatry a Štiavnických

vrchů. Největší hustoty dosahuje v HB, kdy lze — jako všude jinde — hovořit o populační explozi lužického lidu.

Obsáhlé jádro monografie — analytickou část — nelze rozebírat do podrobností. Autor pojednává nejprve o bronzové industrii (nástroje, zbraně, součásti oděvu, ozdoby, plechové nádoby, toaletní předměty, součásti vozu, surovina), pak charakterizuje jednotlivé typy keramiky: amforovitě vázy (obvyklejší označení teriny), amfory, hrnce (květináče či látky české nebo moravské terminologie), dvojkónické nádoby (okřínky), malé amfory, mísy, džbánky, „čerpáky“ (šálky s převýšeným uchem slovenského typu, na nichž se v časovém předstihu před českými zeměmi vyskytuje perličková výzdoba) a zvláštní formy (závěsná nádobka s výzdobou bronzových puklíček, známá již z práce V. Furmánka, ovalná mísa s jazykovými držáky při okraji, džbán na lidské nožce, „sací“ nádobka). Analýza je zpracována přehledně, ale obsažně, s využitím velkého množství literárních pramenů, což svědčí o autorově dokonalém přehledu po rozsáhlé speciální literatuře.

V závěrečné syntetické části práce podává L. Veliačik nejprve obraz současného skromného stavu vědění o sídlištních LK (celkem 156 lokalit) včetně potenciálních hradišek a o jejich stále málo známých fortifikačních elementech (poloklešovitě brány). Potvrzuje se fakt většího stáří opevněných útvarů směrem k J, ke hranici se středodunajským okruhem popelnicových polí (Ducové; závažné zjištění, že některá lužická hradiška — Hradišťa v Zemianskom Podhradí, Malé Kršteniany, Lieskoviec, Mikušovce — jsou určitě již mladobronzová, má celostředoevropský význam, i když zůstává v platnosti poznatek, že hlavní dobou květu opevněných center je až pozdní doba bronzová). — V rámci hospodářských a výrobních poměrů lužické společnosti věnuje autor poměrně dost místa bronzové metalurgii a formě thesaurace jejich produktů — depotům. Na rozdíl od piliňské a středodunajské mohylové kultury začíná na severním Slovensku ukládání depotů až v BD, aby se pak udržovalo až do konce bronzové doby (celkem 67 pokladů). Pokud jde o chronologii depotů přebírá autor koncepci M. Novotné (horizonty Ožďany, Buzica-Rimavská Sobota, Martinček-Bodrog, Komjatná, Somotor-Lúčky). V nejstarší době odlišuje sklady piliňských importů od depotů s místními lužickými výrobky (jehlice s kulovitou hlavici a zesíleným krčkem) a v mladším vývoji podtrhuje vznik místních lužických metalurgických center, zvl. na Liptově (Martinček, Komjatná, Sliache aj.). Zmínuje posléze i nálezy bronzů z Váhu (Trenčín, Kočovce) a z počtů depotů uložených v travertinových oblastech usuzuje na určitou funkci severoslovenských termálních pramenů v religiózní sféře lužického lidu.

Ze 134 známých lužických pohřebišť vyzvedává L. Veliačik zvláště ta, na nichž se prováděl novější soustavný výzkum (Diviaky nad Nitricou, Martin, Mikušovce, Trenčianské Teplice, Dolný Kubín atd.). Tyto nekropole jsou také základem řešení problému geneze a vývoje LK na Slovensku. Slovensko je dnes oprávněně počítáno k oblastem vzniku LK, když starší teorie o pozdějším příchodu lužického lidu z Moravy byly již dříve popřeny. Předpokladem vzniku LK bylo osídlení konce starší doby bronzové — horizont „urbanizujících kultur“; autor řeší celou otázku úhlem poznání osídlovacího procesu budoucí lužické oikumeny již v BB₁ (maďarovsko-otomanská expanze) a v BB₂/C₁ (vlivly mohylové kultury). Ve stupni BC začíná proces vlastního dotváření LK, dlouhý proces jejího vývoje (5 horizontů — I — V — v rozsahu BC — HA₂), který ovšem přesahuje dále do pozdní doby bronzové a doby halštatské. Horizonty I—III (Martin, Liptovský Mikuláš-Ondrašová, Mikušovce) označuje autor za dobu formování LK, horizonty IV—V (Diviaky n/N I a II) za středolužický úsek vývoje. Jednotlivé horizonty (jde vlastně o fáze vývoje) autor charakterizuje jednak uzlovými body vývoje materiální kultury, jednak výraznými jevy v pohřebním ritu (výskyt mohyl s kruhovým příkopem v horizontu Martin, nástup mohyl s obvodovým kamenným věncem ve II. horizontu, objevení se menších celokamenných mohylek v horizontu Diviaky II) a v bronzové metalurgii (začátek ukládání depotů v horizontu III, vymizení piliňských vlivů a růst významu místní produkce v horizontu Diviaky I, vysoká produktivita místních lužických dílen v horizontu Diviaky II). — Konec vlastního lužického vývoje (horizont V) spadá ještě před sám konec HA₂; plynuje na něj navazuje přechodný lužickoslezský horizont.

Dobrou úroveň Veliačikovy knihy potvrzuje i výběr ilustrací. Cenné jsou grafické vývojové přehledy hlavních keramických typů (obr. 3—7); sestavit obdobné přehledy vývoje hlavních bronzových typů by bylo jistě obtížnější, ale nějakou formou (v literatuře je již řada příkladů kombinačně statistických tabulek) se o to autor v bu-

doucnu jistě pokusí. Grafická úroveň kresebných tabulek je vzorná. Nelze si než přát, aby svazek, vročený sice letopočtem 1983, ale objevený se se zpožděním (zvláště beme-li v úvahu faktické ukončení práce v roce 1978), byl záhy následován stejně kvalitní syntézou slovenské slezské a platěnické kultury.

Vladimír Podborský

Marek Gedl, *Schylek kultury lużyckiej w południowo-zachodniej Polsce*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego DCCXLIV, Prace archeologiczne, Zeszyt 37, Warszawa-Kraków 1985, 88 str., 16 obr. (vč. mapek) v textu, 12 tabulek.

K sérii monografických prací profesora Archeologického Institutu Jagielloňské Univerzity v Krakově M. Gedla, věnovaných lužické kultuře, jejichž počet je již dnes úctyhodný, přibývá nový spis; jeho tématem je velmi závažná otázka konce lužické kultury v polském Slezsku, otázka, která byla před léty řešena také u nás (J. Nekvasil) a která má vskutku historický význam.

Ve vstupní kapitole resumuje autor vývoj slezské větve lužické kultury (v povodí horní a střední Odry) v HC: tehdy se tato oblast dostává — díky intenzivním halštatským vlivům z jihu — do popředí všech skupin lužické kultury v Polsce (centrum halštatské malované keramiky, vzrůst populační křivky); jen ze středního Slezska je evidováno na 500 lokalit stupně HC. Ve východní a severní části Horního Slezska se v rámci hornoslezsko-malopolské skupiny objevují kostrové pohřby v kamenném obložení. Prosazuje se také výraznější sociální diferenciace (bohaté komorové hroby). K nápadné změně dochází pak ve stupni HD, kdy lze pozorovat značný pokles osídlení, místy až vylidnění země; to bylo zřejmě zapříčiněno skýtskými útoky, jimiž byla zničena levobřežní část Slezska od Moravské brány až po Dolní Lužici (zánik lužických hradů datovaný skýtskými milíciemi). Nový impuls v životě kraje přináší brzy nato příchod skupin lidu pomorské kultury do severních částí Slezska a později i průnik Keltů do jižních částí Středního a Horního Slezska.

Na známém pohřebišti lužického lidu v Kietří (voj. Opole) se podařilo M. Gedlovi v letech 1969—1980 prokopat skupinu 60 zárových hrobů, datovaných spolehlivě do koncové fáze lužické kultury. Spolu s dřívějšími nálezy (Malerzowice Małe aj.) tak bylo možno vypracovat zánikovou fázi této kultury v jižní části Horního Slezska.

Druhá kapitola knížky přináší analýzu mobiliáře pozdně lužických hrobů z Kietře (popisy hrobů a jejich inventáře jsou předloženy v závěrečné IV. kapitole). Jde většinou o mělké (orbou často silně narušené) popelnicové hroby, výjimečně se vyskytnou i pohřby bez popelnice; v hrobě se zpravidla nalézá jen urna (soudkovitá nádoba, ojedinele i váza či hrnek) pokrytá mísou. Keramických přídavků je velmi málo, objeví se však milodary kovové. Kremační zbytky (antropologicky zpracované skupinou specialistů JU v Krakově) reprezentují zpravidla vždy jednu osobou v jedné urně. V pozdně lužickém keramickém inventáři (v ruce robené nádoby) se zřídka objeví i laténský na kruhu točený exemplář, příp. latenoidní tuhový střep, což souvisí s přítomností laténských hrobů v těsné blízkosti pozdně lužické skupiny hrobů a přispívá k datování konce pohřebiště. Z nálezového inventáře jsou dále velmi důležité spony (celkem 6 ks): nejčastější jsou spony s masívním lučikem a ohnutou, plochým terčem zakončenou patkou, dále je tu dvojbubínková spona, exemplář kowalowického typu a spona samostřílová. Kovové předměty jsou jinak reprezentovány jehlicemi, jehlou, náramky, pásovou záponou, kroužky, kopím, železnými noži a dalšími drobnými zlomky. Z pohřebiště pochází ještě hliněný přelien a bronzové a skleněné perličky. Skupinu pozdně lužických hrobů M. Gedl datuje do HD₇-LB včetně a potvrzuje, že mezi tou částí nekropole, kde se pohřbívalo ještě na počátku stupně HD a publikovanou skupinou je přeryv. V LB₁ okupovali Glubčicko Keltové, kteří v bezprostředním kontaktu s pojednávanou skupinou hrobů založili vlastní nekropoli; pohřbívání na lužickém hřbitově však tím ještě neskončilo.

Ve třetí kapitole podává autor historický pohled na osídlení Slezska na přelomu halštatu a latěnu. I přes znatelný pokles lužické populace lze z HD (zvl. z jeho starší fáze) uvést přes 100 lokalit. Je však pravděpodobné, že nástup výrobního stylu HD se ve Slezsku oproti Podunají opozdil a že začíná teprve na úrovni podunajské fáze